

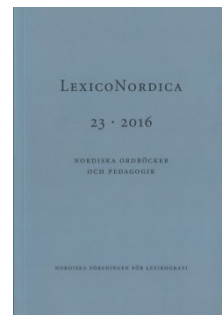
LexicoNordica

Forfatter: Beatrice Silén [Den fjortonde upplagan av SAOL]

Anmeldt værk: *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 14 upplagan. Stockholm: Norstedts 2015.

Kilde: LexicoNordica 23, 2016, s. 283-299

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2016 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Den fjortonde upplagan av SAOL

Beatrice Silén

Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. 14 upplagan.
Stockholm: Norstedts 2015. 1596 sidor. Pris från 198 SEK.

1. Inledning

När detta skrivs har det gått drygt ett år sedan den fjortonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista (SAOL 14) kom ut. Som alltid har det funnits ett stort intresse bland ordboksanvändare att få bekanta sig med den nya upplagan och se vilka förändringar den fört med sig. När SAOL 14 utkom i april 2015 hade det gått nio år sedan den föregående upplagan. Nio år kan förefalla som en kort tid i ett språks historia. Ändå är det på många sätt en ny ordlista vi har i vår hand, även om grundkonceptet förstås är välbekant.

Till formatet framstår SAOL 13 och 14 som rätt lika, men skenet bedrar. Den nya upplagan innehåller drygt 450 fler sidor än den förra och enligt information i inledningen är textmängden nästan 40 procent större än i SAOL 13 (s. X). Att ordlistan trots det inte känns tung och ohanterlig beror på att man använt en tunnare papperssort. En orsak till den större textmängden är att ordförrådet har utökats med 4000 ord. Mer än 13 000 nya ord har tagits in i ordlistan medan 9 000 har strukits. I en intervju i *Språktidningen* (Hadenius 2015:27) förklarar ordlistans huvudredaktör Sven-Göran Malmgren emellertid att orsaken till att den fjortonde upplagan innehåller så många fler sidor än den förra inte bara har att göra med att uppslagsorden blivit fler utan att det framför allt beror på att det gjorts fler ändringar än normalt.

Det är dessa ändringar jag koncentrerar mig på i denna re-

cension. Vilka är de ändringar som gjorts, vad innebär de för oss användare och på vilket sätt avspeglar de det svenska samhället i dag? Jag börjar med att se på mer tekniska förändringar såsom hur böjningar och hänvisningar realiserar för att sedan gå över till förändringar i betydelsebeskrivningarna. Till sist diskuterar jag hur det moderna svenska samhället avspeglas i ordlistan.

2. Förändringar i ordboksartiklarna

En stor förändring i SAOL 14 är att böjningsformer har införts för samtliga substantiv, verb och adjektiv oberoende av om de utgör enkla ord eller ingår i sammansättningar. Om man vill veta hur *blåljus* ska böjas måste man i SAOL 13 slå upp på *ljus*. I den nya upplagan hittar man direkt böjningen *blåljus ~et; pl.~*. En sådan förändring i fråga om böjningsformer gör det självklart betydligt lättare för ordboksanvändaren, som sparar tid genom att klara sig med en sökning i stället för två. Under uppslagsordet *blåljus* hittar man emellertid förutom böjningsformerna också förklaringen ”t.ex. på polisbil” och hänvisningen ”till ¹ljus 1,2”. Uppslagsordet ¹ljus är substantivet medan ²ljus är adjektivet. Substantivet *ljus* har tre betydelser, vilka numrerats. Betydelsena 1 och 2 är ’det grundläggande optiska fenomenet’ och ’anordning som brinner sakta för att sprida ljus; belysningsanordning’. Det är till dessa två betydelser man hänvisar i ordboksartikeln om *blåljus*, medan den tredje betydelsen ’ljushuvud’ inte kommer i fråga här. I SAOL 13 finns inga sådana kommentarer eller hänvisningar för ordet *blåljus*. Där anges endast att det rör sig om ett substantiv. Den nya upplagan innehåller alltså en hel del semantisk information som inte tidigare gått att få fram i SAOL. I inledningen uppges att man följt två principer: dels har ”sambandet mellan för- och efterled i

sammansättningar och motsvarande grundord angetts klarare än tidigare”, dels har ord som inte kan anses entydiga fått en förklaring (s. XXX–XXXI).

För att få en uppfattning om omfattningen av de förändringar som gjorts har jag jämfört fem slumpmässigt utvalda uppslag i SAOL 14 med motsvarande uppslag i SAOL 13. En sådan jämförelse visar att flera tiotals förändringar gjorts på ett enda uppslag vid redigeringen av den nya ordlistan. Den vanligaste förändringen har att göra med den typ av hänvisningar som ovan tagits upp mellan *blåljus* och *ljus*. Om något av leden i ett sammansatt ord utgörs av ett ord med flera olika betydelser eller av homonyma ord anges vilken betydelse eller vilken homonym som gäller. På samma sätt förekommer hänvisningar mellan ett grundord och dess avledningar. Vid uppslagsordet *addera*, där förklaringen ’lägga ihop tal’ finns, ges en hänvisning ”jfr *addition*”. Vid uppslagsordet *addition* hittar man däremot hänvisningen ”till *addera*”, som visar att substantivet avletts av verbet. Precis som de utökade böjningsuppgifterna gör också dessa hänvisningar det lättare för användarna att få fram den information de behöver.

Antagligen som en följd av det nya hänvisningssystemet presenteras ett ords olika betydelser på ett layoutmässigt tydligare sätt i den nya upplagan än i tidigare. Olika betydelser har nu numrerats i stället för att som tidigare avskiljas med semikolon. Under uppslagsordet *foder* hittar man fyra olika betydelser som tydligt avskiljs från varandra genom siffror i fetstil och därtill kommentaren att de flesta sammansättningar hör till den första betydelsen ’föda åt husdjur’. Tydlighet och användbarhet utmärker de förändringar som gjorts i ordboksartiklarna i SAOL 14. Såsom även Bo Löfvendahl (2015) konstaterar i sin recension i *Svenska Dagbladet* har ordlistan aldrig tidigare ”varit så överskådligt uppbyggd och lätt att använda”.

3. Ordförklaringar

Över lag innehåller den nya upplagan av SAOL fler ordförklaringar än tidigare upplagor. Det betyder att även vardagliga ord har fått ordförklaringar om ordet kan ha olika betydelser och det används i sammansättningar. Så har till exempel uppslagsordet *hus* fått ordförklaringarna 'mindre byggnad; bild. inneslutning' och 'furstlig släkt; familjeföretag' och därtill kommentaren att alla sammansättningar hör ihop med den första betydelsen. Detta konsekvent genomförda system kan förefalla omständligt och kan anses gå utanför SAOL:s huvuduppgift att i första hand ge rekommendationer om stavning, ordböjning och ordbildning. Som det betonas i inledningskapitlet är ordlistan inte någon definitionsordbok (s. XXX). Samtidigt gör de korta och koncisa ordförklaringar som ges den nya ordlistan mycket mer användbar. Det är en ordlista som kan användas för att snabbt slå upp ett ords betydelse. Och det är sannolikt sådana uppgifter den vanliga ordboksanvändaren ofta är ute efter.

Också sammansättningar vars betydelse inte kan ses som genomskinlig får förklaringar i den nya ordlistan. Så har till exempel uppslagsorden *hjärnskakning* och *hjärnspöke* fått förklaringar de inte haft tidigare. Förklaringarna är enkla och lättbegripliga 'hjärnskada som orsakas av kraftig stöt mot huvudet' respektive 'inbillat hot; tanke el. idé som man inte får ur huvudet'. Däremot har förklaringar ibland mönstrats ut då betydelsen ges av för- och efterleden i sammansättningen. Enligt denna princip har till exempel namnen på de olika korten i sviterna i en kortlek strukits. I SAOL 13 hittar man samtliga kort från *hjärtertåa* till *hjärteress*, medan bara de högsta korten från *hjärterknekt* till *hjärteress* finns kvar i den nya upplagan. Vet man att *hjärter* är en av färgerna i ett kortspel kan man räkna ut betydelsen för de andra sammansättningarna.

När man läser ordförklaringarna i SAOL 14 får man en känsla

av att det ligger en hel del klarspråksideologi bakom redaktionsarbetet. Det syns tydligast i sådana fall där äldre ordförklaringar har skrivits om. Även om innehållet i stort sett är detsamma kan formuleringen vara enklare, som då participfrasen i följande exempel bytts mot en *som*-sats: *demeriterande* har i SAOL 13 förklaringen 'ägnad att minska ngns meriter el. anseende', i SAOL 14 har 'ägnad att minska' bytts mot 'som minskar'. En mer skriftspråklig och formell formulering har gjorts mer informell. På samma sätt har ålderdomliga ord i ordförklaringarna bytts mot moderna. Verbet *adla* har till exempel fått förklaringen 'ge adelskap' istället för 'förläna adelskap'.

Särskilt tydlig blir strävan efter enkla förklaringar vid uppslagsord som kan kopplas till något vetenskapsområde. Förklaringarna i den nya upplagan är enkla och begripliga också för en person som inte är insatt i området. Det kan röra sig om att ett mer vetenskapligt ord bytts ut mot ett som används i allmänspråket. Förklaringen i SAOL 14 till uppslagsordet *adenin* lyder 'ett ämne som ingår i DNA'. I denna korta förklaring har två förändringar gjorts sedan den förra upplagan. Dels har det nakna substantivet klätts på i enlighet med klarspråksrekommendationerna¹ så att ämne har blivit *ett ämne*, dels har *nukleinsyror* bytts ut mot *DNA*. *Nukleinsyra* kan uppfattas som en kemisk term vars innebörd kan vara diffus för många, medan *DNA* hör till allmänspråket. På samma sätt kan man konstatera att uppslagsordet *hjärtblock* har fått en mer allmänspråklig förklaring. I SAOL 13 ges förklaringen '<med.> rytmrubbning', medan förklaringen i SAOL 14 är 'en rytmrubbning i hjärtats verksamhet'. Tillägget 'i hjärtats verksamhet' avgränsar klart vilken rubbning det är fråga om. Däremot förekommer spe-

1 I utbildningsmaterialet *Skriva på myndighet* på Institutet för språk och folkminnets webbplats ges till exempel följande rekommendation:

”**Nakna substantiv.** Skriv så här

Ärenden som diarieförs ska ges ett diarienummer.

Skriv inte så här

Ärende som diarieförs ska ges diarienummer.”

cificeringar av fackspråksområden av typen <med.> mer sparsamt i den nya upplagan. Som språkvetare noterar man att *adjektiv* inte längre anges vara <språkv.> och att förklaringen är enkel 'en ordklass med ord som betecknar egenskaper t.ex. *grön*'. Som påpekas i inledningen ska i huvudsak endast sådana fackspråksuttryck som också förekommer i allmänspråket tas upp i SAOL, varför fackspråksmarkeringarna i de flesta fall inte är behövliga (s. XXIX).

Alla de förändringar som hittills diskuterats tyder på att fokus har legat starkt på användarna vid arbetet med SAOL 14. Deras behov och viljan att göra det så tydligt och enkelt som möjligt för dem verkar ha varit ledstjärnan vid arbetet. Det klarspråkstänkande som genomsyrar allt fler texter skrivna på svenska i dag syns tydligt i ordboksartiklarna.

4. En ordlista för en bredare publik?

Det pedagogiska upplägget och det ökade antalet ordförklaringar är naturligtvis till glädje för alla användare men särskilt för sådana som har begränsade kunskaper i svenska. Att man i inledningen påpekar att tanken är att den som behärskar ett litet antal centrala ord ska få fram ett godtyckligt ords betydelse åtminstone i viss mån med hjälp av ordlistan (s. XXX) visar att man vill bredda användarskaran. Vissa nyheter torde också kunna bidra till det.

En sådan nyhet som antagligen mest gagnar oss som inte har sverigesvenska som modersmål är att uppgifter om tonaccent nu ges för i princip alla ord i ordlistan. Användaren måste dock känna till att flerstaviga ord med huvudtrycket på första stavelsen normalt får grav accent. Tonaccenten anges nämligen bara då detta uttalsmönster inte följs. I inledningskapitlet (s. XXI) ges rimorden *cykel* och *nyckel* som exempel på ord där det finns en tonskillnad. För en finlandssvensk ordboksanvändare som uttalar orden lika med undantag för den första konsonanten är det intressant att konstatera

att *cykel* får uttalsrekommendationen [syk'el], alltså akut accent. *Nyckel* får däremot inte någon uttalsrekommendation, eftersom det enligt grundregeln för flerstaviga ord uttalas med grav accent. För alla dem som vill lära sig ett korrekt standardsvenskt uttal är detta ett välkommet tillägg. Nu ger ordlistan alla de uppgifter man kan tänkas söka svar på i en svensk uttalsordlista: hur enskilda ljud ska uttalas när förhållandet mellan graf och fonem inte är entydigt, var betoningen kommer i flerstaviga ord och även vilken tonaccent ett ord ska ha.

För en finlandssvensk lyfter denna uttalsnyhet emellertid fram spänningen mellan det beskrivande och det normativa i ordlistan, något som Peter Englund tar upp i sitt förord till den fjortonde upplagan (s. V). Finlandssvenskan saknar grav accent, med undantag för några västnyländska dialekter (se Selenius 1972). Ur en beskrivande synvinkel är uppgifterna om tonaccent intressanta. De ger en finlandssvensk användare uppgifter om sådant som det egna språkörat inte har en känsla för. Ser man däremot uttalsrekommendationerna som normativa blir det svårare. Det är inget problem för en finlandssvensk att lära sig att *telefon* uttalas med [å] och inte [o]. Att ändra tonaccent låter sig däremot inte göras lika lätt. Även om SAOL också i Svenskfinland har en stark position som norm (se Hällström-Reijonen 2014:40) måste vi se dessa uttalsangivelser endast som beskrivande.

En annan viktig förändring med tanke på att ordlistan ska ge en bild av modern svenska är att lösa verbförbindelser har införts i SAOL 14. Också denna förändring kommer antagligen att vara till särskilt stor glädje för många inlärare av svenska. Enligt många studenter vid Helsingfors universitet som lär sig svenska som främmande språk hör partikelverben till det allra svåraste i svenskan. Detsamma konstaterar Löfvendahl (2015) i sin recension i *Svenska Dagbladet* angående utländska studenter. Att det nu går att slå upp många vanliga partikelverb i SAOL med enkla koncisa

förklaringar gör det sannolikt betydligt lättare för många användare av ordlistan.

I SAOL 14 presenteras partikelverb och reflexiva verb som egna uppslagsord med betydelseförklaringar. I SAOL 13 förekommer inga lösa partikelförbindelser. Slår man i den upplagan upp till exempel verbet *ge* hittar man verbets böjningsformer och ett par exempel på hur det används, men ingenting annat. Vill man slå upp partikelverb får man slå upp på bland annat *medge*, *uppge*, *utge* och *återge* längre fram i ordlistan. Detta är något som Martola (2007:249–255) tar upp i sin recension av SAOL 13. Hon konstaterar att det uppenbarligen funnits ett principbeslut på att inte ha verbförbindelser som lemman i ordlistan. Hon visar emellertid på det problematiska med att lösa partikelförbindelser varken förekommer som lemman eller presenteras i språkexempel. Verbförbindelser, som enligt henne utgör ”ett mycket påtagligt fenomen i svenska språket” (Martola 2007:249–250), skulle förtjäna en rättvisare behandling. Den kritik Martola framförde i sin recension har ordboksredaktionen beaktat vid arbetet med SAOL 14. Såsom Malmgren (2015:165) konstaterar uppfattades Martolas synpunkter på behandlingen av partikelverb som ”mycket väsentlig”. Redaktionen har i den senaste upplagan följt hennes förslag att låta partikelförbindelser finnas med som sublemman.

Förändringen betyder bland annat att när man i den fjortonde upplagan slår upp verbet *ge* hittar man förutom en liknande ordboksartikel som i SAOL 13 också verbförbindelserna *ge efter*, *ge igen*, *ge med sig*, *ge sig*, *ge sig hän*, *ge till*, *ge upp*, *ge ut* och *ge åter* som sublemman. Att de presenteras som sublemman innebär att vänstermarginalen är något bredare och fonten något mindre än för de vanliga lemmarna. För varje verbförbindelse ges också en förklaring och i vissa fall också ett språkexempel. För *ge upp* ges till exempel följande förklaring och språkexempel: ”1 *ge* ifrån sig, utstöta: *g. el. uppge ett skri av smärta*”.

Däremot måste det konstateras att antalet partikelverb som på

detta sätt presenteras som sublemman i SAOL är begränsat och ingalunda ger en komplett lista över de verbförbindelser som kan förekomma för de olika verben. Detta blir påtagligt vid en jämförelse med *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser* (2003). *Svenskt språkbruk* tar upp en stor mängd verbförbindelser som inte finns med i SAOL 14. För verbet *ge* är antalet dubbelt så stort som i SAOL. Då antalet uppslagsord i ordlistan redan nu uppgår till närmare 130 000 är det förstäeligt att alla förbindelser inte får plats.

En fråga som inställer sig är emellertid hur urvalet har gjorts. Slår man till exempel upp verbet *ta* och de verbförbindelser som tas upp som sublemman kan man konstatera att bland annat *ta bort*, *ta fast*, *ta igen*, *ta isär* och *ta tillbaka* inte finns med. I samtliga fall förutom i fråga om *ta igen* hittar man däremot substantiv och adjektiv med framförställd partikel såsom *borttagande*, *borttagning*, *fasttagare*, *fasttagen*, *fasttagning*. Som verb upptas de inte. Rent intuitivt uppfattar jag dessa verbförbindelser som så pass vanliga att de hade förtjänat en plats i ordlistan. I förordet till ordlistan förklarar Peter Englund (s. V) något förenklat att ord kommer in i ordlistan när de ”kommer i bruk i tillräcklig omfattning”. Vad ”tillräcklig omfattning” innebär i praktiken vore intressant att veta.

5. En spegel av samhället

Varje ny ordlista är i hög grad en spegel av sin tid. I detta sammanhang tänker jag inte bara på de nyord som införts och som beskriver nya fenomen i samhället såsom *foliehatt* (’person benägen att tro på konspirationsteorier’), *grexit* (’om Greklands eventuella utträde ur eurosamarbetet’), *hubot* (’människoliknande robot’), *trollfilter* (’filter för bortsortering av oönskade inslag på internet’) och *vobba* (’arbeta samtidigt som man är ledig för att sköta sjukt

barn'). Minst lika viktigt är att de ideologiska strömningar som genomsyrar samhället också kan skönjas i ordlistan.

SAOL 14 tar tydligt avstånd från kränkande benämningar av folkgrupper. Såväl *neger* som *zigenare* har fått stilbeskrivningen <nedsätt.> samtidigt som man ger rekommendationen ”Använd hellre *svart (person)*” respektive *rom*. En likadan anmärkning finns vid ordet *lapp* där *same* rekommenderas. *Lapp* har däremot inte fått beskrivningen ”nedsättande”. Jämfört med den föregående upplagan av ordlistan har rekommendationerna skärpts. I SAOL 13 anges att *neger* kan uppfattas som nedsättande. Några alternativa rekommendationer ges inte i den upplagan. *Lapp* ses som synonymt med *same* och vid *zigenare* ges en hänvisning till *rom*. Rekommendationerna i den nya upplagan kan ses som avspeglings av ett samhälle där tolerans och jämlikhet blivit allt viktigare.

På samma sätt kan presentationerna av olika religioner anses spegla ett tolerant och mångkulturellt samhälle. Olika religioner har i den nya upplagan fått en jämbördig beskrivning. Substantivet *kristendom* beskrivs som ’en av världsreligionerna, med Jesus som centralgestalt’. I den föregående upplagan har inte kristendomen ansetts behöva någon förklaring. Beskrivningen av *islam* är snarlik den om kristendomen i den nya upplagan: ’en världsreligion stiftad av Muhammed på 600-talet’. I den föregående upplagan är beskrivningen densamma men i stället för världsreligion talas det om religion. Beskrivningarna av olika religioner är överhuvudtaget noggrannare i den nya upplagan. *Hinduism* anges vara ’en religion i bl.a. Indien’ och *buddism* ’en stor asiatisk religion’. I SAOL 13 anges bara att hinduism är en religion, medan buddism inte får någon definition alls.

6. På väg mot ett jämställt språk

Redan innan SAOL 14 kom ut kunde man i artiklar i *Språkbruk*

(Holmer 2014:24) och *Språktidningen* (Hadenius 2015:26) läsa att ordboksredaktionen haft som mål att låta ordlistan avspegla den strävan efter könsneutralitet och jämställdhet som genomsyrar det svenska samhället i dag. Ett sådant språkpolitiskt ställningstagande från ordboksredaktionen måste ses som ytterst välkommet. En intressant fråga är hur starkt denna strävan efter ett mer jämställt språk syns i ordlistan.

Det mest uppenbara och omdiskuterade steget mot ett mer jämställt språk är att *hen* nu ingår i ordlistan. Redan året innan ordlistan kom ut kunde man se tidningsrubriker om att *hen* skulle komma med i SAOL.² Att det rörde sig om en stor och unik händelse bekräftas också av Sven-Göran Malmgren i en artikel i *Dagens Nyheter* (Lerner 2015): ”Vi har inte tidigare upplevt, och kommer nog inte en gång till att få uppleva, att ett nytt pronomen tas upp i det svenska språket”. I ordlistan anges *hen* vara ’könsneutral benämning på person som är omtalad ev. implicit i sammanhanget’ eller ’benämning på person som inte vill el. kan kategorisera sig som vare sig man el. kvinna’. På den första betydelsen ges belysande exempel av typen *läraren kan fritt välja vilken metod h. vill*. Samma exempel har emellertid också införts under pronomenet *den*. I den föregående upplagan finns endast exempel med pronomenet i pluralis. Mellan sådana exempel hittar man nu *läraren kan fritt välja vilken metod d. vill*. Att exemplet förekommer i de båda ordboksartiklarna visar tydligt behovet av ett könsneutralt pronomen, men samtidigt att ordboksredaktionen inte velat utesluta alternativa lösningar för att åstadkomma en könsneutral text (jfr Milles 2012:51–54). I den ovan nämnda artikeln i *Dagens Nyheter* konstaterar Malmgren att det inte är helt okontroversiellt att använda *hen* i alla sammanhang. I mer formella texter kan pronomenet reta en del.

2 Den 29 juli 2014 hade en artikel i *Dagens Nyheter* skriven av Hanna Fahl rubriken ”*Hen* med i ordlistan”. Samma dag hade artiklar av Ida Gustafsson i *Aftonbladet*, av Omar Daham i *Expressen* och av TT i *Svenska Dagbladet* liknande rubriker.

Strävan efter ett mer jämställt språk i ordlistan har också inneburit att fler ord som framför allt avspeglar kvinnors verklighet har införts. Det rör sig om ord som har att göra med barnafödande såsom *bäckenbotten*, *bäckenbottenträning* och *gravidyoga* eller skönhetsvård såsom *ansiktskräm* och *foundation*.

Ett annat steg mot ett mer jämställt språk är att införa könsneutrala yrkesbeteckningar. I SAOL 14 har bland annat *justeringsperson* tagits med som alternativ till *justeringsman*. För det senare ordet uppges att det betecknar 'manlig justerare', en kommentar som inte finns i SAOL 13. Det är naturligtvis ett steg i rätt riktning att införa könsneutrala yrkesbeteckningar, men på detta område är vägen ännu lång. Några könsneutrala beteckningar finns varken för *banktjänsteman*, *brandman*, *ombudsman* eller många andra titlar med *-man* som efterled.

Det nya system med hänvisningar som använts i SAOL 14 har i några fall fått mindre önskvärda konsekvenser med tanke på jämställdhetsperspektivet. Som ovan nämnts har hänvisningar av typen "jfr *dispersion*" införts då verbet, såsom i fallet med *dispergera*, är försett med en definition och sambandet mellan verbet och substantivet inte är självklart. Att man på samma sätt hänvisar från *taleskvinna* och *talesperson* till *talesman*, där definitionen 'förespråkare, representant' ges, gör att det manliga alternativet framstår som normen. Artikelinnehållet är detsamma som i SAOL 13. Det är enbart hänvisningarna som har kommit till. I sådana fall där ingen definition förekommer finns heller inga hänvisningar mellan manliga, kvinnliga och könsneutrala uttryck. Mellan *riksdagskvinna*, *riksdagsledamot* och *riksdagsman* finns inga hänvisningar. Exemplet *taleskvinna*, *-person*, *-man* visar hur den hedervärda principen att göra det lättare för läsaren kan ge mindre lyckat resultat i fråga om könsneutralitet. Det måste dock påpekas att hänvisningen går i motsatt riktning i fråga om uppslagsorden *husfru* och *husherre*. I detta fall är det det kvinnliga uppslagsordet som fått kommentaren 'numera mest om yrkestitel, särsk. i hotell-

och restaurangbranschen' och det manliga ordet är försett med en hänvisning till *husfru*. Även om hänvisningarna hänger ihop med vilket ord som funnits först och vilket som bildats utifrån det första kan sådana hänvisningar alltså ur ett genusperspektiv ge mindre lyckade signaler om vad som är normenligt.

För att få en bild av vad man gjort med kvinnliga yrkesbeteckningar och andra ord kopplade till kvinnor har jag i databasen SAOLhist gjort sökningar på några feminina prefix och suffix. I SAOLhist är det möjligt att söka i *Dalins ordbok* från 1850–53 och äldre utgåvor av SAOL till och med 13:e upplagan. Eftersom SAOL 14 än så länge inte finns i digital form måste sökningarna i den göras manuellt. Genom att söka på *%erska* och *%inna* får man fram samtliga ord som har dessa feminina suffix. Genom en sökning på förleden *kvinn%* får man fram olika sammansättningar och avledningar som inleds med *kvinn-* eller *kvinnno-*. Eftersom jag är intresserad av att ta reda på vad som skett under de nio senaste åren då man haft en uttalad önskan att låta ordlistan avspegla ett mer jämställt samhälle har jag enbart jämfört de ord jag fått fram i SAOL 13 med den nya upplagan.

Det rör sig inte om några radikala förändringar utan om början på en antagligen lång process att modernisera SAOL ur jämställdhetsperspektiv. Av de 134 beläggen på ord med det feminina suffixet *-erska* i SAOL 13 har 17 strukits ur den nya ordlistan. Det rör sig bland annat om ålderdomliga yrkesbeteckningar som *bakerska*, *fabriksarbeterska* och *mjölkerska* och om sammansättningar där betydelsen kan anses vara genomskinlig som *swingsångerska* och *våningsstäderska*. Efterlederna *sångerska* och *städerska* finns däremot kvar i ordlistan.

I fråga om ord som slutar på det feminina suffixet *-inna* ser bilden liknande ut. Av 98 lemman i SAOL 13 har 12 strukits. Bland dem finns flera som ger ett ytterst ålderdomligt intryck såsom *läsarinna*, *skaparinna*, *tonsättarinna* och *översättarinna*. Däremot är det svårare att förstå varför *spellärrinna* strukits medan *pianolä-*

rarinna finns kvar. En intressant iakttagelse är också att *lejoninna*, *tigrinna* och *varginna* är fullt gångbara beteckningar för honor av arterna *lejon*, *tiger* och *varg*, medan *åsninna* och *björninna* fått beteckningen <åld.>.

När det gäller ord med förleden *kvinn-* har antalet lemman i stort sett hållits konstant. Ändå kan man notera att små förändringar skett. Medan ord som *kvinnofolkgöra*, *kvinnolist* och *kvinnöde* strukits har andra kommit till. Flera av de nya sammansättningarna såsom *kvinnokollektiv*, *kvinnokonferens* och *kvinnonätverk* visar på kvinnors synligare position i dagens samhälle. Bland nytillskotten noterar man också substantiveringar till ord som tidigare förekommit i ordlistan, till exempel *kvinnofientlighet* till adjektivet *kvinnofientlig*.

Av genomgången ovan kan man se tydliga tecken på en strävan efter att låta ordlistan avspegla ett mer jämställt samhälle. Däremot måste man hålla med Holmer (2014:26) då hon påpekar att detta arbete ”bara börjat” och att ”det går att komma mycket längre”. När uppslagsord som *bärrarinna*, *givarinna*, *brevskriverska* och *kasterska* fortfarande ingår i ordlistan frågar man sig hur det går till när ett ord stryks ur ordlistan och hur ovanligt ett ord ska vara innan det får kommentaren <åld.>. Enligt inledningen kontrolleras ordförrådet mot stora databehandlade textmaterial och autentiska texter i digitalform såsom texter i *Språkbanken* och *PressText* (s. XII). En närmare beskrivning av hur utmönstringen görs vore välkommen.

7. Sammanfattning

I den fjortonde upplagan av SAOL har ordlistan på många sätt förnyats även om grundkonceptet att fungera som inofficiell norm för stavning, uttal och böjning och samtidigt ge en deskriptiv bild av ordförrådet i dagens svenska kvarstår. Bakom arbetet med den

nya upplagan kan man skönja en strävan efter tydlighet och användarvänlighet. Användaren behöver göra färre sökningar samtidigt som ordlistan ger hen mer information om samband mellan ord och betydelser av ord. Att många nya kommentarer dessutom är författade på en svenska där man i hög grad följt klarspråksrekommendationer bidrar ytterligare till tydligheten. Ordlistan borde ha alla chanser att locka nya användare.

För att ordlistan verkligen ska nå ut till nya användare krävs det emellertid att den snart också kommer ut i digital form. Den vackra och väl layoutade bok jag haft i min hand när jag arbetat med denna recension kommer knappast att hamna i många yngre användares bokhyllor. SAOL 13 finns gratis tillgänglig på nätet, den digitala versionen SAOL Plus erbjuder nya sökningsmöjligheter och stavningskontroll och går dessutom att ladda ner som app på smarttelefoner. Det är som sådana digitala verktyg SAOL 14 verkligen kan nå ut till nya användare i dag. Samtidigt får man inte glömma att många av oss äldre användare gärna sitter och bläddrar i vår bok.

Bland det mest spännande vid läsningen av SAOL 14 har kanske varit att inse i hur hög grad ordlistan avspeglar samhället i vilket den kommit till. För en ordboksanvändare som slår upp ett ord här och där blir detta kanske inte synligt. En fördjupad läsning av ordlistan har emellertid visat på en strävan efter att bidra till ett tolerantare och mer jämställt samhälle. Rekommendationer mot kränkande benämningar på folkgrupper och införandet av könsneutrala yrkesbeteckningar, för att inte tala om det könsneutrala pronomenet *hen*, kan ses som avspeglingar av små men viktiga steg mot ett tolerantare samhälle. Även om förändringarna mellan en upplaga och en annan inte kan vara för radikala speglar den nya ordlistan klart det svenska samhället i dag.

Litteratur

Ordböcker

- SAOL 13 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2006).
13 upplagan. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- SAOL 14 = *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (2015).
14 upplagan. Stockholm: Norstedts.
- SAOLhist <<http://spraakdata.gu.se/saolhist/>> (mars 2016).
- Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser* (2003).
Utarbetad av Svenska språknämnden. Stockholm: Norstedts
ordbok.

Annan litteratur

- Hadenius, Patrik (2015): Stora ord. I: *Språktidningen* 3/2015, 24–30.
- Holmer, Louise (2014): Jämställdhet i ordlistan? I: *Språkbruk*
3/2014, 24–26.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta (2014): Finlandismer i fjortonde
upplagan av SAOL. I: *Språkbruk* 2/2014, 40–41.
- Lerner, Thomas (2015): Att ”hen” kommit med i SAOL kommer att
öka användningen. I: *Dagens Nyheter* 11.6.2015.
- Löfvendahl, Bo (2015): Nya ord för vår sköna nya värld. I: *Svenska*
Dagbladet 10.4.2015.
- Malmgren, Sven-Göran (2015): Ett par finländska SAOL-recensio-
ner och deras genomslag. I: Caroline Sandström, Ilse Cantell,
Eija-Riitta Grönros, Pirkko Nuolijärvi & Eivor Sommardahl
(red.): *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i*
Norden. Institutet för de inhemska språken, 161-168 <[http://
scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk39/antologi2015.
pdf](http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk39/antologi2015.pdf)> (maj 2016).
- Martola, Nina (2007): Den trettonde upplagan av SAOL. I: *Lexico-*
Nordica 14, 245–265.

- Milles, Karin (2012): *Jämställt språk. En handbok i att skriva och tala jämställt*. 2 upplagan. (Småskrift utarbetad av Språkrådet 5). Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Selenius, Ebba (1972): *Västnyländsk ordaccent*. (Studier i nordisk filologi 59). Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Skriva på myndighet*. Institutet för språk och folkminnen. <<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/klarsprak/att-skriva-klarsprak/utbildningsmaterialet-skriva-pa-myndighet.html>> (maj 2016).

Beatrice Silén
universitetslektor
Helsingfors universitet
Unionsgatan 40
FI-00014 Helsingfors universitet
beatrice.silen@helsinki.fi